

Jan Malczewski – Rzeszów

Recenzja pracy: Andrzej Gliwa, *Zarys dziejów miasta od średniowiecza do połowy XIX wieku*, Strzyżów 2014

Wydana przez Towarzystwo Miłośników Ziemi Strzyżowskiej praca dra Andrzeja Gliwy zatytułowana „*Strzyżów. Zarys dziejów miasta od średniowiecza do połowy XIX wieku*” jest pierwszą próbą syntezy dziejów miasta dla okresu od wczesnego średniowiecza do połowy XIX wieku. Autor włożył wiele wysiłku, by zgłębić jak najpełniej dzieje Strzyżowa w tym okresie, przeprowadzając uzupełniającą kwerendę źródłową. Praca ma w pełni charakter naukowy i została zaopatrzona w aparat naukowy w postaci przypisów, bibliografii i aneksów źródłowych oraz ikonografii.

Niniejsza książka przedstawia bogatą przeszłość Strzyżowa, najpierw wsi a następnie powstałego na jej miejscu miasta położonego na dawnym pograniczu Królestwa Polskiego i Rusi, gdzie od końca X wieku stykały się dwie kultury chrześcijańskie, tj. wschodnia i zachodnia, a osią tego podziału jeszcze w średniowieczu był Wisłok.

Pozycja ta stanowi podsumowanie badań historycznych doktora Andrzeja Gliwy nad wybranymi zagadnieniami dziejów Strzyżowa w oparciu o dotychczasowy dorobek badawczy historyków starszego pokolenia oraz badania własne autora, który przeprowadził głęboką kwerendę uzupełniającą w źródłach rękopiśmiennych przechowywanych w archiwach polskich i ukraińskich we Lwowie. Kwerendą objął także źródła drukowane oraz materiały kartograficzne.

Szczególną uwagę autor niniejszego opracowania zwrócił na materiały archiwalne niewykorzystane przez dotychczasowych badaczy dziejów miasta, poszerzając i uściślając dzięki nim naszą wiedzę nawet o takich zagadnieniach, jak np. data lokacji miasta na prawie magdeburskim czy też dokładniejsze opisanie działalności takiego właściciela Strzyżowa, z drugiej połowy XV wieku, jak Mikołaj Strzeżowski. Praca została napisana zwięźle i jasno. Ma ona układ chronologiczno-problemowy i została podzielona na dwie części. Część pierwsza, tekstowa, zawiera wprowadzenie: zatytułowane Słowo od Towarzystwa Miłośników Ziemi Strzyżowskiej, Wstęp, Stan badań, omówienie bazy źródłowej, na której oparto opracowanie oraz trzy podstawowe rozdziały pracy omawiające chronologicznie trzy okresy w dziejach miasta.

W stanie badań A. Gliwa ustosunkowuje się do najważniejszych ustaleń zawartych w wydanych drukiem, do czasu opublikowania niniejszej pozycji, publikacjach i innych opracowaniach. Szczególną uwagę autor zwrócił na pozycję zatytułowaną „Studia nad dziejami Strzyżowa i okolic” pod redakcją Stanisława Cynarskiego¹, ponieważ w tej pozycji ukazały się m.in. takie artykuły, jak Krzysztofa Baczkowskiego „Osadnictwo regionu strzyżowskiego do roku 1450” (s. 59-94), Jerzego Wyrozumskiego „Miasta regionu strzyżowskiego” (s. 111-150), Heleny Olechowej „Topografia i rozwój przestrzenny Strzyżowa w XVII-XVIII wieku” (s. 151-174), Stanisława Cynarskiego „Miasteczka nad środkowym Wisłokiem w XVII i XVIII wieku” (s. 175-194), A. Falniowskiej-Gradowskiej „Z dziejów wsi nad środkowym Wisłokiem w XVIII wieku” (s. 195-207) i Tadeusza Biedy „Strzyżów i okoliczne miasteczka pod zaborem austriackim 1772-1918” (s. 245-260). Zwrócił także uwagę na dwie istotne dla dziejów Strzyżowa pozycje F. Kiryka, tj. „Początki miast w regionie środkowego biegu Wisłoka (Frysztak, Wielopole Skrzyńskie, Strzyżów, Czudec i Niebylec)”² i „Urbanizacja Małopolski. Województwo Sandomierskie XIII-XVI wiek”³. W podsumowaniu stanu badań autor uznał wiedzę o przeszłości Strzyżowa w porównaniu z badaniami nad mniejszymi ośrodkami miejskimi Małopolski i Podkarpacia jako znaczącą.

A. Gliwa omawia także bazę źródłową, na której oparł niniejsze opracowanie. Nie udało się mu przeprowadzić kwerendy wielu źródeł rękopiśmiennych zawartych w księgach ziemskich pilzneńskich (*Terrestria Pilsnensia*) i grodzkich bieckich (*Castriensia Biecensia*) przechowywanych w Archiwum Narodowym w Krakowie Oddział na Wawelu, ze względu na nie udostępnianie ich z powodu złego stanu zachowania. Część informacji pochodzących z tych akt pochodzi z wypisów z tychże ksiąg przechowywanych w Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolski w Średniowieczu w Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie.

Autor dotarł jednak do *Księgi sądu wójtowskiego Strzyżowa* z lat 1692-1789 przechowywanej w Archiwum Państwowym w Rzeszowie. Wykorzystał on także rejestry poborowe województwa sandomierskiego z lat 1510, 1525, 1536, 1576, 1581 i 1589, które pozwoliły omówić sytuację gospodarczą i demograficzną miasta w tym okresie. Przechowywane są one w Zespole Metryki Koronnej Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie.

Udało mu się dotknąć dotarł także do inwentarza miasta i dóbr strzyżowskich z 1747 roku przechowywanego w Bibliotece Zakładu Narodowego Ossolińskich we

¹ Praca ta ukazała się w Rzeszowie w 1980 roku.

² Artykuł ten opublikowano w *Roczniku Województwa Rzeszowskiego*, t. IX, 1978, s. 101 - 123.

³ Kielce 1994, s. 142 - 143.

Wrocławiu. W opracowaniu wykorzystano również takie dwie podstawowe pozycje kartograficzne, jak tzw. mapa Miega i plan katastralny Strzyżowa z 1851 roku.

Nie udało się autorowi dotrzeć ani do oryginału, ani do kopii dokumentu lokacji miasta Strzyżowa na prawie magdeburskim wydanego pod koniec XIV wieku.

Rozdział I omawia dzieje miasta w średniowieczu, skupiając się na trzech podstawowych zagadnieniach: dziejach wsi Strzeżów do powstania miasta, lokacji Strzyżowa na prawie magdeburskim oraz funkcjonowaniu i rozwoju miasta za Strzeżowskich.

Rozdział II został poświęcony dziejom miasta w okresie nowożytnym. W części pierwszej tego rozdziału autor omawia dzieje miasta za Strzeżowskich oraz innych właścicieli władających nim do końca XVI wieku, kiedy to Strzyżów przeżył okres spokoju i prosperity. W części drugiej tegoż rozdziału zatytułowanej: „Wiek XVII. Przedłużający się okres prosperity i początki kryzysu”, autor opisuje zawartą w tytule podrozdziału problematykę, ale daleko wykracza poza określone w nim ramy chronologiczne. Uzasadniona wydaje się być w tym miejscu uwaga, że część pierwszego podrozdziału powinna się kończyć w połowie XVII wieku, kiedy to na skutek wojen toczonych z kozakami Chmielnickiego z powodu przemarszu przez miasto i kwaterowania w nim dość często wojsk koronnych zaczęły się jego kłopoty gospodarcze, a kryzys rozpoczął się w 1657 roku po spaleniu i zrabowaniu Strzyżowa przez wojska Jerzego II Rakocznego, księcia Siedmiogrodu. Część druga tego rozdziału powinna być poświęcona jedynie tym zagadnieniom, ponieważ zaważyły one na wstrzymaniu rozwoju miasta, które zaczęło się dźwigać z upadku dopiero na początku XVIII wieku.

Część trzecia Rozdziału II poświęcona została przezwyciężeniu kryzysu i stanowi gospodarki Strzyżowa w świetle inwentarza z 1747 roku.

Rozdział III, zatytułowany „Strzyżów w okresie od pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej do połowy XIX wieku” podzielony został na dwie części. Pierwsza została niefortunnie opatrzona tytułem „Okres rozbiorów” i opisuje miasto w zasadzie do początków XIX wieku. Druga - zatytułowana „Dekoniunktura gospodarcza w pierwszej połowie XIX w.”, jest krótkim szkicem opisującym miasto do początków drugiej połowy XIX wieku, które w wyniku zmiany przynależności państwowej w 1772 roku, tak jak cała Małopolska i sąsiadująca z nią Ruś Czerwoną straciło dotychczasowe rynki zbytu i znalazło się w regresie gospodarczym.

W Zakończeniu zamykającym tekstową część opracowania autor podsumowuje efekt swojej pracy, wskazując na potrzebę dalszych badań i prawdopodobnie dokonania korekt „w stereotypowym, silnie zideologizowanym w historiografii okresu PRL i w konsekwencji poważnie zniekształconym postrzeganiu czynników i chronologii załamywania się gospodarki dawnej Rzeczypospolitej oraz dokonania pewnych przewartościowań utartych sądów na temat przyczyn jej zacofania względem państw Zachodu”.

Część II pracy tworzą aneksy w postaci materiałów źródłowych pochodzących z XVIII i XIX wieku, dające pełny obraz miasta w okresie ich sporządzenia. Pierwszy z nich to „Inwentarz Strzyżowskich z 1747 roku” przechowywany w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 11613 III, s. 167-226. Drugi z aneksów, to „Wykaz Właścicieli Domów (Obiektów) Z ICH NUMERAMI KONSKRYPCYJNYMI w LATACH 1787-1788” z Centralnowo Derżawnowo Istorycznowo Archiwa Ukrainy m. Lwiw. Jest to Metryka Józefińska, 1787-1788, fond 19, op. 2, spr. 139, s. 1 - 211.

Na uwagę zasługuje także załącznik w postaci fotokopii wybranych materiałów kartograficznych i starych fotografii.

Omawiane opracowanie systematyzuje i poszerza nasz stan wiedzy o Strzyżowie omawianego okresu. Pozycja ta została starannie przygotowana do druku i wydana (nakład nie został podany). Zawiera m.in. indeks osobowy i indeks geograficzny.